

Jezik, god. 53., br. 5., 161.–200., Zagreb, prosinac 2006.

SADRŽAJ

<i>Ljiljana Kolenić</i> Instrumental jednine imenica <i>i</i> -vrste u Ranjininu zborniku	161 – 168
<i>Mario Grčević</i> Instrumentalni nastavak <i>-i</i> u imenica <i>i</i> -vrste u hrvatskome književnom jeziku 19. stoljeća	169 – 177
<i>Sanja Vrcić-Mataija, Vesna Grahovac-Pražić</i> Skrb za jezik na javnim gradskim prostorima	177 – 187

PITANJA I ODGOVORI

Etnik i odnosni pridjev od Hrastovice kod Petrinje (<i>S. Babić</i>)	187 – 188
--	-----------

OSVRTI

Bitka za jednu riječ, dukat za pobjedu (<i>S. Babić</i>)	189 – 190
Temelji Hrvatskomu pravopisu (<i>S. Ham</i>)	191 – 193
Komunikacijom do gramatike (<i>T. Gazdić-Alerić</i>)	194 – 196
Povijest hrvatskih gramatika (<i>I. Škarić</i>)	196 – 197
Šokačka rič (<i>Lj. Kolenić</i>)	197 – 198

OBLJETNICE

150. obljetnica rođenja Rudolfa Strohala (<i>J. Ribarić</i>)	199
50. obljetnica smrti Petra Skoka (<i>A. Gluhak</i>)	199 – 200

JEZIK, časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika. – Izdaje Hrvatsko filološko društvo u Zagrebu. – Uređuju: Sanda Ham (glavna i odgovorna urednica, Osijek), Stjepan Babić (Zagreb), Mile Mamić (Zadar). Uredničko vijeće: Uredništvo, Zvonimir Junković (Nica) i Radoslav Katičić (Beč). Tajnica uredništva: Snježana Ferenčić, korektorica: Barbara Kovačević. – Časopis izlazi pet puta godišnje, u veljači, travnju, lipnju, listopadu i prosincu. (Nastavak na 3. omotnoj stranici.)

INSTRUMENTALNI NASTAVAK -I IMENICA I-VRSTE U HRVATSKOME KNJIŽEVNOM JEZIKU 19. STOLJEĆA

Mario Grčević

U prvim godištima Danice ilirske u skladu s kajkavskom tradicijom rijetko se upotrebljava instrumentalni nastavak *-i* u jednini imenica *i*-vrste. Nakon napuštanja kajkavštine ilirci umjesto *-jum* uglavnom pišu *-ju*, no imaju u svojim tekstovima dosta često i nastavak *-jom*, koji je sličan nastavku *-jum*. Zanimljivo je da kajkavski nastavak *-jum* redovito rabi Janko Drašković u svojoj Disertaciji (1832.), napisanoj štokavskim književnim jezikom koji je inače samo pod blagim utjecajem kajkavskoga: *viernostjum i kervjum* (4.), *s viernostjum* (5.), *virnostjum* (6.), *kervjum* (6.), *z Milostjum i Pobožnostjum* (7.), *s pomoćjum* (8.), *milostjum višnjum* (8.), itd.)¹

Na širenje nastavka *-jom* u jeziku iliraca utjecao je Slavonac V. Babukić time što ga je u svojoj Slovnici iz 1836. godine predstavio glavnim instrumentalnim nastavkom *i*-vrste.² Slavonskim govorima svojstven nastavak *-jom* bio je zajednički kajkavskoj, čakavskoj i štokavskoj književnojezičnoj tradiciji, iako je bio rubni nastavak gledano samo iz gledišta štokavskoga književnog jezika. Međutim, u široj uporabi ostao je već u Babukićevo vrijeme samo nastavak *-ju*, što se vidi i po tome što Babukić ne upotrebljava nastavak *-jom*, iako ga je propisivao.

Nastavak *-i* širio se u tekstovima iliraca razmjerno s rastućim ugledanjem u dubrovačke književnike i dokazivanjem kako „ilirski“ književni jezik nije nov jezik, već da je to jezik s višestoljetnom tradicijom i glavnim osloncem u jeziku starih Dubrovčana. U *Danici* se stoga najprije pojavljuje u pretiscima pjesama dubrovačkih književnika, npr. D. Zlatarića (*s milom pēsni; pijesan*)³ i I. Đurđevića (*s našom česti*)⁴. Pod utjecajem dubrovačkih pjesnika počeli su i ilirci rabiti nastavak *-i*, što ilustrativno pokazuju sljedeći stihovi Dragutina Rakovca iz 1840. godine:

Zažeže mi sèrce plam ljuvezni dvoje,
Domovine i mile, s jednakom krēposti;⁵

¹ Disertatia iliti razgovor derxan po jednom Starom Domorodzu Kraljevinah ovih, Karlovac, 1832.

² Danica ilirska, 12., 19. 03. 1836., str. 47.

³ Danica ilirska, 13., 01. 04. 1837., str. 51.

⁴ Danica ilirska, 30., 29. 07. 1837., str. 124. Ignjat Đurđević inače slijedi Gundulića i Palmotića u uporabi instrumentalnih nastavaka, s razlikom da pored *-i* i *-im* ponekad rabi i *-ju*, usp. I pomastju lice olēpi, Danica ilirska, 40., 30. 09. 1837., str. 164.

⁵ Danica ilirska, 11., 14. 03. 1840., str. 41.

Utjecaj hrvatske književnosti iz Dubrovnika na uporabu nastavka *-i* u ilirskim krugovima nije bio ograničen samo na pjesništvo. To potvrđuje među ostalim nezavršen prijevod romana Milienco e Dobrilla (Marko Kažotić, 1833.) koji je objavljen U Sabranim djelima Ivana Mažuranića. Pisan je naizmjenice rukom književnika Ivana Mažuranića i njegova brata Antuna, poznatoga hrvatskoga slovničara.⁶ Braća Mažuranići započela su prevoditi spomenuto djelo krajem 30-ih godina. Jezik kojim prevode očigledno je pod utjecajem „pjesničkog jezika dubrovačkih pisaca“.⁷ Njihov je prijevod posebno zanimljiv zato što u instrumentalnim svezama atributa i imenica *i*-vrste uvijek rabe samo nastavak *-i*, upravo onako kao R. Đamanjić 1639. godine.⁸ Atribut je najčešće ispred imenice, no može biti iza ili odvojen zagnasnicom:

s tolikom oholosti (64.), sa svom jakosti (64.), nasitit se krvi kršćanskom (64.), Opoje se tadar radosti prečistom (70.), Vlastitom bi krvi (72.), sa svom revnosti (73.), sa svom ljubavi (73.), sa svojom tihom jednosličnosti (74.), nježnom njekom ludosti (74.), Oslobođen strasti prevrućom (76.), vrhučovječanskom sladosti (76.), s većom kreposti (78.), koprenom tajnosti (81.), njihovom pokornosti (82.).

Ključni je utjecaj na širenje nastavka *-i* u jeziku iliraca odigrao Gundulićev Osman (koji su ilirci tiskali 1844.), Dopune I. Mažuranića (14. i 15. pjevanje) iz 1844. godine te njegov spjev Smrt Smail-age Čengića, objavljen 1846. U tim svojim djelima I. Mažuranić rabi redovito instrumentalni nastavak *-i*. Time je svoj jezik divno prilagodio Gundulićevu jeziku, koji nema nastavka *-ju*, već samo nastavke *-i* i *-im*. Dubrovački zastarjeli nastavak *-im* Mažuranić ne upotrebljava, a nastavak *-i* rabi na kašićevski način, dakle prvenstveno onda kad je prijedlogom ili atributom označeno da je riječ o instrumentalu. Usp. u Dopunama:⁹

Svojom vlasti da ih smete (14., 268.), Kad paklenom vlasti dobi (14., 447.), Tko na nj takom riječi zinu (14., 498.), Jer koliko svôm krotkosti (15., 557.), silnom vlasti (15., 582.).

Oblici na *-i* iznimno se nahode bez instrumentalnih označioa, no, isto kao u Kašića, samo s imenicama koje ne završavaju na *-st*:

smrti da se umori (15., 217.), Znam da smrti Korevskoga/ Rizvan zakon božji osveti (15., 277.–278.).

Instrumentalne nastavke Mažuranić rabi na isti način i u spjevu Smrt Smail-age Čengića. Usp. npr. instrumentale *Turskom krvi* (436. stih), *Vlaškom krvi* (571. stih)

⁶ Ivan Mažuranić: Proza. Sabrana djela 3, Zagreb, 1979., str. 387.

⁷ Nav. djelo, str. 388.

⁸ U tom djelu braće Mažuranića nema instrumentala imenica *i*-vrste bez sintaktičkih označioa (prijedloga, atributa, drugih imenica u instrumentalu).

⁹ Ivan Mažuranić: Pjesme. Sabrana djela 2, Zagreb, 1979., str. 121.–168.

i iznimni instrumentalni oblik na -i bez označioca: *noć je strašna, krvi oblita* (1099. stih).¹⁰

Na širenje i prihvaćanje nastavka -i u hrvatskome književnome jeziku 19. stoljeća utjecala je i književnojezična razdioba nastavaka -i i -ju koja se nalazi u radovima B. Kašića (17. stoljeće). Ona naime iz Kašićeva jezika i jezika njegovih suvremenika prelazi u jezik Maretićevih dalmatinskih pisaca 18. stoljeća, a odatle početkom 19. stoljeća ulazi u jezik uglednih predilirskih autora poput J. Stulića. Iako Kašićeva Biblija svojevremeno nije bila objavljena, ni po tom pitanju nije ostala bez ikakva utjecaja jer je bila prepisivana, a to znači čitana i rabljena. U još većoj mjeri mogao je utjecati njegov prijevod Rituala rimskoga. On je bio raširen među svećenicima katoličke crkve u Hrvata ne samo do 19. stoljeća, već čak i početkom 20-oga stoljeća.¹¹

Zahvaljujući opisanoj tradiciji i možebitnome utjecaju nekih hrvatskih štokavskih govora s -i/-ju, instrumentalni nastavak -i postao je pored nastavka -ju čvrstom sastavnicom u jeziku hrvatskih pisaca druge polovice 19. i početka 20. stoljeća. To ćemo najprije oprimirati jezikom Ive Vojnovića, dubrovačkoga književnika (1857.–1929.). On upotrebljava u atributnim i prijedložnim svezama redovito nastavak -i:

nestašnom naivnosti (19.), dječijom zabrinutosti (19.), pred tolikom radosti (23.), s velikom tromosti (30.), neizmjernom umornosti (62.), carskom ljubaznosti (63.), velikom ljubaznosti (73.), finom ljubaznosti (75.), dubokom strasti (77.), sa zdvojnomo odvažnosti (78.), čvrstom pesti (105.), istom dražesti (139.)¹²,

porugljivom ljubeznosti (16.), hrabrom („hrabrim“) odlučnosti (64.), s nebriznom nesmotrenosti (65.), jednom riječi (74.), svojom misli (93.), gnjevno pridušenom strasti (98.), nadnaravnom hrabrosti (100.)¹³.

Rijetko se u takvim svezama u Vojnovića pojavljuje nastavak -ju. Nešto više potvrda s nastavkom -ju sadrži njegovo djelo *Maškarate* ispod kuplja, no i u njemu je riječ o iznimkama:

muklom sumornošću (14.), velikom poniznošću (75.)¹⁴, jednostavnom brutalnošću (64.), sa smrću (74.)¹⁵, s nekom odvažnom blagošću (31.), hinjenom veselošću (38.), svom

¹⁰ Usp. rječnik M. Moguš u djelu Ivan Mažuranić: *Smrt Smail-age Čengića*, Priredili Ivo Frangeš i Milan Moguš, Zagreb, 2001.

¹¹ Usp. više o tome u članku Stjepana Babića *Jezik Rituala rimskoga - važna sastavnica u razvoju hrvatskoga književnog jezika*, *Filologija* 18., Zagreb, 1990., str. 75.–81.

¹² Ivo Vojnović: *Dubrovačka trilogija*, Zagreb, 1902.

¹³ Ivo Vojnović: *Ekvinocij. Drama u četiri prikaze*, Zagreb, 1895.

¹⁴ Ivo Vojnović: *Dubrovačka trilogija*, Zagreb, 1902.

¹⁵ Ivo Vojnović: *Ekvinocij. Drama u četiri prikaze*, Zagreb, 1895.

bezočnošću (51.), razdragane ljuvenom raskošu (umjesto: raskošju) (70.), s velikom nježnošću (69.)¹⁶.

Imenice *i*-vrste bez atributa i prijedloga u Vojnovića nisu brojne, no uvijek dobivaju nastavak *-ju*:

oči, koje ga kože zapoviješću (72.), tu gore ispod kuplja vjernošću mornara (17.), riječju (17.)¹⁷.

Vojnovićevu uporabu instrumentalnih nastavaka *-i* i *-ju* Ivan Popović ocjenjuje 1953. u svojem radu o instrumentalnim nastavcima imenica *i*-vrste kao „provincijalizam“. To bi trebalo biti tako zbog nekih Vojnovićevih dijalektizama i prvenstveno zato što Vojnovićeve uporabe nastavka *-i* nema u djelima srpskih i crnogorskih spisatelja koje je Popović istražio.¹⁸ Popovićevi srpski i crnogorski književnici rabe isključivo ili pretežito nastavak *-ju*. U svezi s time D. Brozović upozorava 1976. godine da bi se glede Vojnovića „dobila posve drugačija slika“, „da su bila obrađivana i djela drugih hrvatskih pisaca.“¹⁹ Iscrpnije istraživanje potvrđuje Brozovićevu ocjenu. Uporaba kao u Vojnovića nahodi se naime i u drugih hrvatskih autora, među njima i u poznatih sljedbenika zagrebačke filološke škole iz druge polovice 19. stoljeća kao što su Ksaver Šandor Gjalski i August Šenoa.

August Šenoa (1838.–1881.) upotrebljava u svojoj Seljačkoj buni²⁰ nastavak *-i* kadgod je imenica *i*-vrste u svezi s atributom ili prijedlogom. Kad nema atributa ili prijedloga, koristi se nastavkom *-ju*:

koja sciene svojom dužnosti (215.), pred kraljevskom svjetlosti (236.), napustili svojom ludosti (259.), da satire gvozdenom pesti (419.), čudotvornom moći (338.), sa cielom obitelji (259.), sinovskom ljubavi (244.), svojom ljubavi (279.), Zaklinjem Vas živim bogom, zaklinjem Vas krvi Isusovom (201.), nevinom seljačkom krvi (426.)

koji se završiše propašću (260.), navijan na muke bolešću (413.), pisane su krvlju (230.), Kunem se krvlju Spasitelja (389.), Zakuni se krvlju Spasitelja (389.).

Iznimke su u Seljačkoj buni malobrojne i odnose se samo na instrumental imenica *pomoć* i *krv*. Imenica *pomoć* potvrđena je u instrumentalu dva puta, i to s atributima.

¹⁶ Ivo Vojnović: Maškarate ispod kuplja, Zagreb, 1922.

¹⁷ Ivo Vojnović: Maškarate ispod kuplja, Zagreb, 1922.

¹⁸ Ivan Popović: Instrumental imenica ženskog roda na suglasnik, Naš jezik 3., Beograd, 1952., str. 270.–279. Usp. o dijalektalizmima Vojnovićev pogovor u drami Ekvinocij, Zagreb, 1895. Gotovo svi ovdje navedeni primjeri s instrumentalnim nastavcima iz Vojnovićevih djela potječu iz njegovih scenskih uputa.

¹⁹ Dalibor Brozović: O suvremenoj morfološkoj normi hrvatskoga jezičnog standarda i o morfološkim značajkama standardne novoštokavštine uopće, Jezik 24., 1., 1976., str. 1.–12., str. 11.

²⁰ August Šenoa: Seljačka buna, Sabrane pripoviesti IV., str. 117.–429., Zagreb, 1885. Djelo je objavljeno najprije u Vijencu 1877., a zatim kao knjiga 1878. godine.

Nastavak *-i* pojavljuje se u primjeru u kojem atribut prethodi imenici, a nastavak *-ju* u drugom primjeru, u kojem je atribut iza imenice: *pa se božjom pomoći* (212.), *kad se pomoću božjom* (347.). Imenicu *krv* bez atributa ili prijedloga Šenoa rabi jednom s nastavkom *-i*:

Zakunite se krvi Isusa Krsta (328.).

Već u prvoj rečenici romana *Illustrissimus Battorych*²¹ nalazimo primjer koji kazuje da i Ksaver Šandor Gjalski (1854.–1935.) imenice *i*-vrste u svezama s atributima rabi s nastavkom *-i*:

Nedaleko moga doma bio je star - da rekнем iznemogao dvor, onakav drveni, u kakovih su predji naši toli divnom uztrajnosti živjeli za svoju od svih strana mučenu Hrvatsku, i čekali svaki čas smrt ‚pro Deo et patria‘.

Sljedeće sveze imenica na *-st* i atributa iz jezika K. Š. Gjalskoga navodim iz romana *U noći*. U zagradi je prvi broj stranice po izdanju *Stoljeća hrvatske književnosti* (1996., priređeno po izdanju iz 1913. god.), a na drugome mjestu prema prvome knjižnome izdanju iz 1887. godine:²²

diplomatskom svečanosti i strogom ozbiljnosti (11./ 3.), ljupkom dražesti / ljubkom dražesti (26./ 24), silnom marljivosti (34./ 34.), svojom mladenačkom nepravednosti (65./ 73.), mirnom svijesti / mirnom sviesti (77./ 88.), dražesnom svečanosti / dražestnom svečanosti (77./ 88.), cijelom unutrašnjosti / cielom nutrašnjosti (81./ 93.), ljubomornom zabrinutosti (92./ 108.), pravom pobožnosti (93./ 109.), neprikrivenom zabrinutosti (100./ 118.), pred ovom prošlosti (102./ 122.), velikom milosti (126./ 154.), dostojanstvenom i svečanom ozbiljnosti (135./ 166.), raskošnom slasti / razkošnom slasti (158./ 196.), s tom njemačkom znanosti (206./ 259.), cijelom vječnosti / cielom vječnosti (216./ 273.), velikom radosti (221./ 277.), svom strasti (230./ 288.), ljupkom dobroćudnom bezazlenosti / ljubkom ... (230.–231./ 289.), mirnom svijesti / mirnom sviesti (255./ 321.), svojom lijenosti / svojom lienosti (336./ 427.), itd.

U svezama u kojima bi i s nastavkom *-i* bilo jasno da je riječ o instrumentalu, Gjalski ima ponekad nastavak *-ju*. Zbog malobrojnosti takvih primjera s *-ju* navodim ovdje i sveze s prijedlozima (dakle ne samo sveze s atributima kao gore u primjerima za *-i*):

pravom izvjedljivošću (25./ 23.), iz ljubavi za znanošću (32./ 32.), neopisivom su odanošću i dostojanstvenom svečanošću duboko prignuli (75./ 85.), prisiljenom strpljivošću (75./ 86), s ogavnošću (314./ 398.), strasnom sumornošću / strastnom sumornošću (87./ 102.),

²¹ Vienac, god. XVI., br. 5., 14. 02. 1884., str. 69. Usp. također svezu Još jednom *rieči*, a s druge strane na vlastitom zemljištu, krvlju djedova stečenom, nav. djelo, str. 5.

²² Ksaver Šandor Gjalski: *U noći*. Svagdašnja poviest iz hrvatskoga života, Zagreb, 1887., Ksaver Šandor Gjalski: *U noći*. *Stoljeća hrvatske književnosti*, Zagreb, 1996. Izdanje iz 1913. godine nije prvo knjižno izdanje kao što se tvrdi u izdanju iz 1996., str. 343.

onom plemenitošću (91./ 106.), ljubav za znanošću (114./ 138.), povjerljivom važnošću (138./ 170.), najvećom strogošću (164./ 203.), s napetošću (189./ 237.), svojom prisutnošću (192./ 241.), svojom omiljenošću / svojom obljubljenosti (202./ 254.), ljubaznom brižljivošću / ljubeznom brižljivošću (250./ 315.), sa sumornom ravnodušnošću (319./ 405.).

Nije potrebno dokazivati da Gjalski rabi s imenicama na -st nastavak -ju umjesto -i uvijek kada bi bilo nejasno da je riječ upravo o instrumentalu.

Usporedba izdanja iz 1913. godine i 1887. godine pokazuje da priređivači izdanja iz 1913. godine, u većini slučajeva zadržavaju onaj nastavak koji je Gjalski uporabio u prvome knjižnome izdanju, a ako ga mijenjaju, onda to nikada nije u korist nastavka -i. Npr., Gjalski u dolje citiranoj rečenici 1887. godine ispred instrumentala *ljubavlju* i *žalošću* ne upotrebljava prijedlog s. To je vjerojatno rezultat njegove hiperkorekcije jer je kao kajkavac naučio da se u štokavskome književnom jeziku ne kaže *pišem s olovkom*, već *besprijedložno pišem olovkom*. U jezično prerađenom i prilagođenom izdanju iz 1913. godine (Stoljeća) prijedlog mu je umetnut, no nastavak -ju nije promijenjen u -i:

No također često, veoma često govorahu o domovini i domaćim stvarima, [s] ljubavlju se sjećajući njezinih krasota, ponosom iztičući njezine uvjete za napredak, - [sa] *žalošću* šapćući o griesima i porocima naroda, a smjelim zanosom crtajući budućnost, kakvu joj žele. (33./ 33.)

Takvih primjera s umetnutim prijedlogom i nepromijenjenim nastavkom -ju ima dosta, usp. npr. (s) *ogavnošću* (57./61., 93./110.). Unatoč brojnim jezičnim i pravopisnim promjenama²³ nisam našao nijedan slučaj u kojem bi instrumentalni nastavak -ju bio mijenjan u -i, već samo takve u kojima je nastavak -i promijenjen u -ju. Usp. primjere poput sljedećih:

svojom neumornom marljivosti i savjestnom točnosti (1887.: 59.)
svojom neumornom marljivošću i savjesnom točnosti (1913.: 55.)

koji je od prvoga časa neumolnom strogosti pazio (1887.: 113.)
koji je od prvoga časa pazio neumolnom strogošću (1913.: 96.)

a ne neumornom marljivosti ne gubeći ni časka šila i šila (1887.: 146.)
Naprotiv ona je neumornom marljivošću i ne gubeći ni časka šila i šila (1913.: 120.)

koji najvećim trudom i najvećom ljubavi iskre svoga duha nudjaju narodu (1887.: 392.)
koji najvećim trudom i najvećom ljubavlju nudjaju narodu iskre svoga duha (1913.: 309.)

²³ Usp. promjene tipa zalievaju suzami radostnicami → zalievaju suzama radosnicama, ne mogaše se s nikim sastati → Ne mogaše se ni s kim sastati, ju (ona) → je, nekoliko → nekoliko, ljubovnik → ljubavnik, toli → tako, itd.

Na opisani način Gjalski se služi instrumentalnim nastavcima i u svih drugih potvrđenih imenica *i*-vrste, dakle i s onima koje ne završavaju suglasničkim skupom *st*. S nekim je imenicama više, a s nekima manje dosljedan. Imenicu *riječ* u svezama s prijedlozima i atributima rabi 18 puta s nastavkom *-i*, a nijednom s nastavkom *-ju*, usp. npr. *jednom rieči* (1887.: 2., 8., 61., 81., 138., 153.), *trieznom rieči* (1887.: 40.), *toplijom rieči* (1887.: 45.), itd. U takvim je svezama potvrđena i imenica *misao*, također samo s nastavkom *-i*: *s ovom misli* (1887.: 26.), *za zgodnom misli* (1887.: 230.). Imenice s dometkom *-ad* dobivaju nastavak *-i*, a nijednom *-ju*: *s takom čeljadi* (1887.: 230.), *medju mladom čeljadi* (1887.: 143.), *medju tom zvjeradi* (1887.: 330.).

S imenicama *krv* i *ljubav* Gjalski nije dosljedan kao s gore opisanima. Za oblik *krvlju* nalazimo dvije potvrde, a za *krvi* nijednu. Jednom oblik *krvlju* nije u svezi s atributom ili prijedlogom, a drugi puta jest: *krvlju djedova natopljenoj zemlji* (1887.: 174.), *nakvašenje krvlju hrvatskom* (1887.: 56.).

Za imenicu *laž* zabilježio sam u instrumentalu jednine samo tri potvrde, sve su bez atributa ili prijedloga i imaju nastavak *-ju*: *poslužiti se lažju* (1887.: 233.), *makar i lažju* (1887.: 239.), *okaljao lažju* (1887.: 329.).

Imenice na *-ć* dobivaju u Gjalskoga samo iznimno nastavak *-ju* u neskraćenome obliku (rabi dakle redovito *-u*, a ne *-ju*).²⁴ Te su imenice potvrđene kao okamenjeni prilozi odnosno prijedlozi, a ne kao pravi instrumentalni oblici: *Oko dvanaest sati noću* (1887.: 169.), *i noću zalutao bi pod prozore* (219.), *pomoću* (1887.: 40.), *pomoću* (1887.: 316.), *pomoćju* (1887.: 380.). (Ispred samostojećega prijedloga pomoću u izdanju iz 1913. (= Stoljeća) umeće se redovito prijedlog *s*).

Instrumentalni oblik *ljubavi* ima šest potvrda kojima prethodi neki atribut, a jednom drugi instrumental s veznikom (*ponosom i ljubavi* (1887.: 146.), *najvećom ljubavi* (1887.: 392.), itd.). Oblik *ljubavlju*, koji ima osam potvrda, pojavljuje se u takvim svezama četiri puta (*s ljubavlju* (1887.: 94.), itd.), a četiri puta onda kada bez nastavka *-ju* na prvi pogled ne bi bilo jasno da je riječ o instrumentalu: *koji se je zadovoljavao ljubavlju* (1887.: 407.), *proniknut ljubavlju* (1887.: 48), *nadahnutu ljubavlju* (1887.: 205), *svlada Krešimira ljubavlju* (1887.: 294.). Dakle, uvijek je moguć nastavak *-ju*, a nastavak *-i* rabi se samo onda (no onda često!) kada je instrumentalni oblik kao takav određen nekim instrumentalnim označiocem.

Uporaba instrumentalnih nastavaka *-i* i *-ju* u imenica *i*-vrste kakva je u Augusta Šenoe, Ive Vojnovića i Ksavera Šandora Gjalskoga, nalazi se i u djelima drugih hrvatskih pisaca 19. stoljeća. Ipak, iako neki u svojim radovima više-manje sustavno rabe nastavak *-i* u svezama s atributima i prijedlozima, neki to čine s manjom dosljednosti, a neki pak pretežito ili isključivo rabe nastavak *-ju*.

²⁴ Ivan Sović donosi o tome drugačiju procjenu, usp. njegovu knjigu Jezik Ksavera Šandora Gjalskog, Zagreb, 1985., str. 83.

Eugen Kumičić (1850.–1904.), koji je rodom iz Istre, nije dosljedan kao Vojnović i Šenoa. U svojem romanu *Gospođa Sabina*²⁵ u instrumentalnim svezama dosta često rabi nastavak *-ju*, no prednost ipak jasno daje nastavku *-i*:

s velikom njekom strasti (272.), stostrukom dražesti (42.), njekom milostivom nježnosti (60.), njekom postojanom tvrdoglavosti (115.), pred takvom krieposti (135.), s velikom harnosti (167.), materinjom zabrinutosti (62.), njekom plemenitom strogosti (153.), neo-bičnom svjetlosti (172.), neveselom svjetlosti (56.), punilo ju ružičastom svjetlosti (67.), veselom svjetlosti (127.), izpresječena sunčanom svjetlosti (123.),

pred pomišlju (50.), stričevom smrću (225.), svojom hladnokrvnošću i lukavošću (304.), njekom nadutošću (18.), njekom nehajnošću (23.), njekom odlučnošću (37.), s osobitom važnošću (104.), strogom važnošću (210.), stričevom smrću (225.), sjetnom svjetlošću (105.).

Kad instrumental imenice *i*-vrste nije u svezi s prijedlogom ili atributom, u Kumičićevoj *Gospođi Sabini* rabi se nastavak *-ju*, usp. npr. *opojena slašću* (276.).

Čini se da nastavak *-i* najrijeđe upotrebljavaju pisci podrijetlom iz Slavonije. Npr., Slavonac Janko Jurković (1827.–1889.), rodom iz Požege, rabi u djelu *Posljednja noć* samo nastavak *-ju*:

tvojom mišlju (14.), Prvom mišlju (14.), bezuvjetnom zapoviedju (14.), svojom upornošću (15.), jednom riečju (19., 26.), življom pazljivošću (26.), sa svojom kćerju (29.), s ovom krvlju (30.), našom ljubavju (53.), najvećom slašću njegovom (53.)²⁶

Zahvaljujući višestoljetnomu kontinuitetu uporabe nastavka *-i* u hrvatskome književnom jeziku, taj nastavak ulazi i u jezik pojedinih slavonskih pisaca 19. stoljeća. Kao primjer dovoljno je spomenuti Josipa Eugena Tomića (1843.–1906.), također Požežanina. U romanu *Melita* Tomić upotrebljava redovito nastavak *-ju*, no rabi i književnojezični nastavak *-i* u svezama s atributima:

ni pred sudom ni pred upravnom oblasti (174.), njezinom osobitom milosti (275.), njegovom ovlasti (263.).²⁷

U jezik iliraca nastavak *-i* ulazi najprije iz jezika dubrovačkih književnika 17. stoljeća. U drugoj polovici 19. stoljeća staru uporabnu raspodjelu nastavaka *-i* i *-ju* najsustavnije provode Šenoa i Gjalski, koji su s kajkavskoga govornoga područja, a takva je i u drugih hrvatskih književnika poput Istranina Kumičića i Dubrovčanina

²⁵ Jenio Sisolski: *Gospođa Sabina*, Zagreb, 1883.

²⁶ Janko Jurković: *Posljednja noć. Igrokaz u pet čina*, Dramatička djela Janka Jurkovića, II., Zagreb, 1879.

²⁷ Josip Eugen Tomić: *Melita. Pripoviest iz novijega doba*, Zagreb, 1899.

Sa zahvalnosti bih spomenuo kolegu Alemka Gluhaka jer je s zanimanjem pratio ova moja istraživanja i omogućio mi neograničen pristup svojoj nadasve bogatoj knjižnici.

Vojnovića. Njihova uporaba tih nastavaka odraz je hrvatske književnojezične tradicije s početkom u 17. stoljeću.

Sažetak

Mario Grčević, Hrvatski studiji, Zagreb
UDK 811.163.42-26(091), znanstveni članak
primljen 15. svibnja 2006., prihvaćen za tisak 10. srpnja 2006.

Die Instrumentalendung *-i* der *i*-Deklination in der kroatischen
Hochsprache des 19. Jahrhunderts

Im vorliegenden Beitrag wird die singularische Instrumentalendung *-i* der *i*-Deklination im Kroatischen des 19. Jahrhunderts besprochen. Es wird gezeigt, dass ihre Verwendung mit dem Einfluss älterer kroatischer Texte zu erklären ist.

SKRB ZA JEZIK NA JAVNIM GRADSKIM PROSTORIMA

Sanja Vrcić-Mataija
Vesna Grahovac-Pražić

Devedesetih godina prošloga stoljeća, u vremenu uspostave hrvatske države i konačne slobode u imenovanju vlastitoga jezika, u javnosti se pojavilo veliko zanimanje i briga za jezik, ne donoseći očekivanu pojačanu pismenost i jezičnu kulturu. Zanimanje se kretalo u dva smjera: u razlikovnom (isključivo prema srpskom jeziku) i purističkom, što je često dovodilo do površnosti.

U vremenu globalizacije i skorog ulaska Republike Hrvatske u Europsku Uniju opravdano se javlja skrb za jezik, kao i potreba očuvanja nacionalnog i kulturnog identiteta, kojemu je jezik osnovni nositelj, uvjetovana strahom od prevlasti engleskog jezika. Na tragu brige o budućnosti hrvatskog jezika Stjepan Babić napisao je sarkastičnu knjižicu *Prijedlog za ukidanje hrvatskog jezika*, izgledom po uzoru na Deklaraciju o položaju i nazivu hrvatskoga književnog jezika iz 1967. koja je prethodila Hrvatskom proljeću.

„Takav miješani hrvatsko-engleski mogli bismo nazvati anglorobotski jezik. Nije lijep, ali je koristan kao prijelazni stupanj kad ga već tako objeručke prihvaćamo.“ (Babić, 2003., 17.)

Autor ističe da nas nakon borbe protiv jezičnog imperijalizma čeka nova borba.